

УДК 338.439.5:330.3

*І. В. Новойтенко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки і права,
Національний університет харчових технологій, м. Київ
Ю. М. Шишута,
аспірант, Національний університет харчових технологій, м. Київ*

ВАЖЕЛІ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ОЛІЙНО-ЖИРОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

*I. Novoitenko,
Ph.D, associate Professor, Department of Economics and Law, National University of Food Technologies
Y. Shyshuta,
Postgraduate student, Department of Economics and Law, National University of Food Technologies*

LEVERS OF INFLUENCE ON THE ECONOMICS STABILITY OF OIL AND FAT ENTERPRISES IN UKRAINE

У статті висвітлено теоретичні аспекти механізму забезпечення економічної стабільності підприємства, об'єктами якого є ресурсне забезпечення та система економічної стабільності підприємства. До ресурсного забезпечення економічної стабільності підприємства віднесено матеріально-технічне, технологічне, фінансове, кадрове, інформаційне, інноваційне забезпечення. Складовими системи економічної стабільності підприємства визначено фінансову, маркетингову, соціальну стабільність та економічну безпеку.

Невід'ємними частинами механізму забезпечення економічної стабільності підприємства визначено організаційно-адміністративні, економічні важелі та сукупність економічних, соціально-психологічних, адміністративних методів господарювання, які спрямовані на взаємодію його об'єктів.

Для досягнення поставленої мети статті висвітлено проблеми ресурсного забезпечення підприємств олійно-жирової промисловості, проаналізовано вплив важелів на забезпечення економічної стабільності та запропоновано стратегічні напрями підвищення економічної стабільності підприємств.

In the article analyzed the theoretical aspects of the mechanism of economic stability of the enterprise, the objects of which is the resource support and the system's elements of economic stability of the enterprise. The resource support for the economic stability of the enterprise includes logistical, technological, financial, personnel, information, innovation support. The components of the system of economic stability of the company are financial, marketing, social stability and economic security.

The organizational, economic levers and a set of economic, socio-psychological, and administrative methods of management aimed at the interaction of its objects. The levers are an integral part of the mechanism of ensuring economic stability of the enterprise.

The problems of resource support of oil and fat industry enterprises was analyzed in this article. The influence of levers on economic stability and the strategic directions of increasing the economic stability of enterprises was proposed to achieve the goal of the article.

Ключові слова: економічна стабільність, ресурсне забезпечення, механізм, важелі механізму, олійно-жирова промисловість.

Key words: economic stability, resource support, mechanism, levers of mechanism, oil and fat industry.

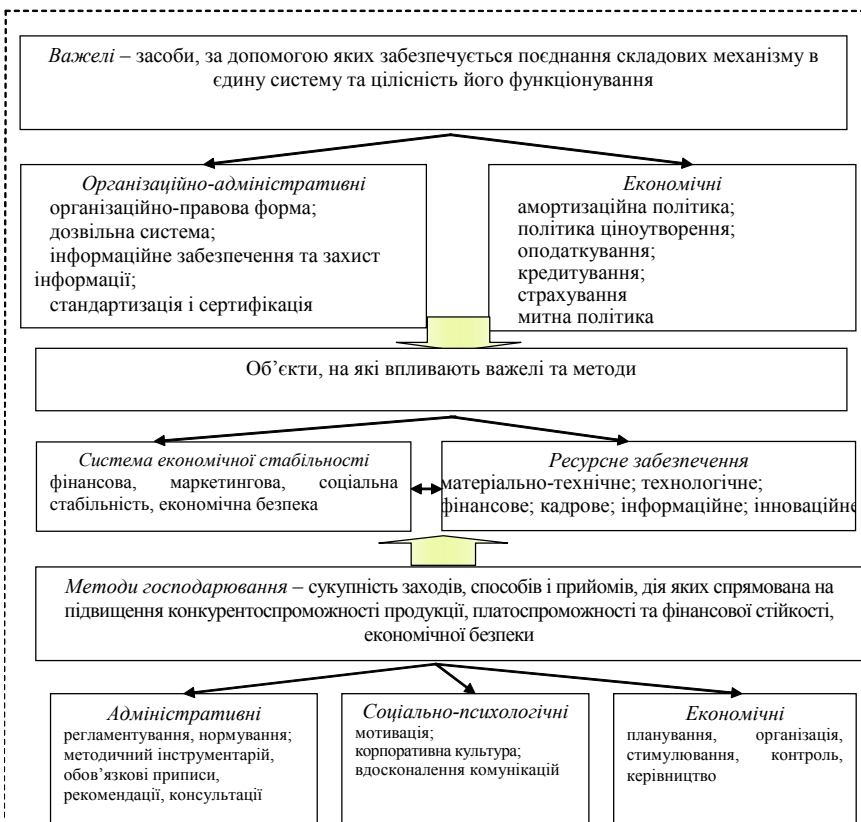
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Нестабільність економічних, політичних та правових важелів впливу на діяльність підприємств в Україні обумовлюють необхідність дослідження механізму забезпечення їх економічної стабільності.

Актуальність розробки механізму забезпечення економічної стабільності підприємства олійно-жирової промисловості України обґрунтована високою конкуренцією на ринку олійної продукції та її експортоорієнтованістю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У різних напрямках проблему забезпечення економічної стабільності підприємства досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема такі як: В.І. Аранчій, О.В. Ареф'єва, О.Г. Волощук, А.Є. Глинська, І.А. Дмитрієв, П.Д. Камінський, Л.А. Квятковська, В.В. Краснова, С.П. Кобець, О.В. Кореновський, А.В. Лазня, Т.І. Лункіна, Д.В. Леус, Н.Л. Любченко, Л.Г. Мель-



Фактори зовнішнього середовища

Рис. 1. Механізм забезпечення економічної стабільності підприємства

ник, В.П. Непийвода, Н.С. Пашкова, А.В. Перетяцько, Т.І. Поверляк, М.І. Романишин, І.С. Сарафонова, Л. Сватков, О.А. Сизоненко, О.В. Сталинська, О.М. Семенюк, О.М. Сологуб, С. Супруненко, С.М. Ткаченко, Р.В. Фещур, О.С. Харитонова, Л.О. Чіп, О.С. Шубровська, В.М. Ячменьова та багато інших. Праці цих вчених і слугували теоретичною та методичною основою дослідження. Незважаючи на значні наукові доробки з цієї тематики, потребують подальшого дослідження об'єкти, методи та важелі механізму забезпечення економічної стабільності підприємства.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є розробка механізму економічної стабільності підприємства олійно-жирової промисловості та дослідження важелів впливу на його об'єкти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Внаслідок опрацювання літературних джерел було встановлено чотири основні підходи до визначення сутності економічної стабільності підприємства [2, с. 21; 5, с. 182]. Економічна стабільність підприємства визначається як: стійкий стан підприємства, яке перебуває в умовах динамічної рівноваги; як стан, при якому відсутні проблеми фінансової стабільності, притаманна конкурентоспроможність та недопущення банкрутства; як стабільність розвитку підприємства; як стійке економічне зростання, що відображає динамічну рівновагу підприємства та його ефективний розвиток.

Механізм забезпечення економічної стабільності визначено як сукупність важелів, що обумовлюють харак-

тер взаємодії систем фінансової, маркетингової, соціальної стабільності та економічної безпеки, ефективність функціонування яких залежить від обраних методів управління, що в підсумку забезпечує економічну стабільність підприємства у довгостроковій перспективі. Складовими елементами механізму забезпечення економічної стабільності є система важелів, методів та об'єктів (рис. 1).

Невід'ємною складовою механізму є важелі, що поєднують елементи механізму в єдину систему та забезпечують цілісність її функціонування.

Важіль — це засіб, за допомогою якого забезпечується функціонування підприємства і під впливом якого відбуваються зміни у діяльності суб'єктів господарювання.

Вважаємо доцільним виділити дві групи важелів механізму забезпечення економічної стабільності підприємства: організаційно-адміністративні та економічні.

Організаційно-адміністративні важелі включають організаційно-правову форму і структуру управління, інформаційне забезпечення та захист інформації; кадрове забезпечення; дозвільну систему; стандартизацію і сертифікацію. Ця група важелів забезпечує чіткий розподіл обов'язків в апараті управління.

Серед економічних важелів механізму забезпечення економічної стабільності підприємства нами виділено: амортизаційну політику, політику ціноутворення, оподаткування, кредитування, страхування та митну політику.

Основними критеріями ресурсного забезпечення економічної стабільності підприємства є забезпеченість сировиною, оснащеність сучасними енергоєфективними основними засобами, ресурсозберігаючими та безвідходними технологіями, наявність фінансових ресурсів для оплати зобов'язань і реалізації програм розвитку діяльності суб'єктів господарювання.

Забезпеченість сировиною для підприємств олійно-жирової промисловості доцільно аналізувати за трьома напрямками — обсяги, ціна та якість насіння.

Забезпеченість фінансовими ресурсами олійно-жирових підприємств залежить від обсягів виробництва та реалізації, прибутковості, швидкості оборотних коштів, доступності позикових джерел фінансування. Отже, забезпеченість фінансовими ресурсами слід аналізувати у таких напрямках: ринки збуту продукції, обсягу реалізації, прибутковості, швидкість оборотних, вартість позикових ресурсів.

Зростаючий попит на рослинні олії з боку світового ринку стимулює зростання обсягів виробництва і обумовлює динамічний розвиток вітчизняних переробних потужностей олійно-жирового комплексу.

Згідно з даними асоціації "Укроліяпром", починаючи з 2000 року переробні потужності підприємств зросли більше ніж в 3 рази — з 3,5 млн т до 12,8 млн т у 2016 році. Внутрішнє споживання соняшникової олії в останні роки залишається практично незмінним і оцінюється на рівні 400—500 тис. т. Тому щорічні експортні поставки складають більше 80 % виробленої в Україні соняшникової олії [6].

Завдяки інтенсивному розвитку вітчизняне виробництво спроможне повністю задовольнити потреби національної економіки в олії, маргаринах, технічних оліях, майонезі, господарському милі, оліфі, стеарині, гліцерині тощо, хоча в останні роки близько третини від загального обсягу споживання складають жири тропічного походження, перш за все — кокосова та пальмова олії.

Серед олійних культур найбільш перспективними є соняшник і соя, за ними кукурудза. Соняшник дає аграріям якщо не джек-пот, то серйозну стабільність, який ототожнюється із золотовалютним запасом, захищеним від інфляції.

Ціна на олійно-жирову продукцію залежить від транспортних витрат на доставку сировини. Зона вирощування олійних у кожного заводу виходить від 100 до 200 км навколо нього. Тобто чим дешевше ціна насіння і транспортні витрати, тим дешевше собівартість олії.

Враховуючи вищезазначене для самозабезпечення переробних підприємств насінням є сенс будувати елеватори. Більшість міжнародних трейдерів мають свої елеваторні потужності. Вони використовують дешеві фінансові ресурси, які залучаються з міжнародних ринків за мінімальною кредитною ставкою в районі 3—4 % річних. Товариство купує за найнижчою ціною сировину під час збирання врожаю культури і зберігає на своїх елеваторах, поки ціна не виросте і буде максимально вигідно експортувати або продавати переробним підприємствам.

Крім цінової проблеми, другою проблемою в забезпеченні сировинними ресурсами є експорт олійної сировини з подальшою переробкою в інших країнах. Для вирішення цієї ситуації слід застосовувати мито на вивіз насіння сої та ріпаку, щоб завантажити сировиною українські заводи та забезпечити робочими місцями працездатне населення в середині країни.

На ринку олії України присутні 10 великих компаній, які контролюють близько 80 % ринку, а решта 20 % розділені між багатьма національними гравцями. Певна кількість підприємств олійно-жирової галузі входить до складу великих компаній — "Каргілл", "Кернел", "Миронівський хлібопродукт", "Агрокосм", "Бунге", "ВіОйл".

Лідером серед компаній-виробників нерафінованої соняшникової олії в Україні є група компаній "Кернел". До її складу входять сім підприємств, а саме: ТОВ "Приколотнянський ОЕЗ", ПрАТ "Вовчанський ОЕЗ", ПрАТ "Полтавський ОЕЗ — Кернел Груп", ПАТ "Кіровоградолія", ТОВ "Екотранс", ТОВ "Бандурський ОЕЗ" та ТОВ "Українська Чорноморська індустрія". В цілому на долю групи приходиться майже 30 % загального обсягу виробництва нерафінованої соняшникової олії в Україні.

Ключовими факторами впливу на український олійний ринок є кон'юнктура світового олійного ринку, особ-

ливо попит з боку Індії і Китаю, а також погодні умови в провідних регіонах виробництва зернових, олійних, що може мати негативний вплив на формування врожаю олійних, зокрема, в США і Південній Америці.

Одним з найпоширенішим видом фінансового забезпечення діяльності підприємства за рахунок позикових коштів є банківське кредитування. Суб'єкти аграрного сектору стали привабливими для банківських установ, на них припадає 7,3 % в загальному портфелі кредитів юридичних осіб.

Однак, для більшості підприємств кредитування залишається дорогим і непосильним інструментом залучення коштів. Нині ставки за кредитами, враховуючи витрати на оформлення, коливаються від 18 до 24 %.

Банкіри виділяють такі стримуючі фактори надання кредитів: загальні висока вартість кредиту, низький рівень захисту прав кредитора та інвестора; специфічні слабка якість фінансового планування, обліку і звітності, відсутність достовірної статистики землекористування та ліквідної застави [1, с. 45].

Олійно-жировий підкомплекс харчової промисловості орієнтований на експорт продукції, тому одним з найвагоміших важелів впливу на забезпечення економічної стабільності підприємств з виробництва олії та олійної продукції є митна політика.

З 2012 р. до теперішнього часу в Україні діє ставка експортного мита на насіння соняшнику у розмірі 10 % до митної вартості з метою переробки його на підприємствах України [5, с. 38].

Необхідно зазначити, що основні світові конкуренти України захищають свої національні інтереси з використанням експортного мита на насіння соняшнику. Так, в Аргентині спочатку воно зросло з 23 % до 32 %, з часом було збільшене до 39 % [5, с. 39].

Щодо податкової політики, то слід зазначити про переробку значної частини олійної сировини в Україні (понад 70 %) за давальницькими схемами, окремі підприємства на 100 % використовують давальницьку сировину. Використання зазначених схем є однією з можливостей мінімізації податкових платежів. Ця схема має назву виробничої, за якої компанія оплачує сировину і виробничі послуги виробнику. Як правило, ці послуги надаються за найнижчими розцінками. Виробник перевантажує товар агенту. Агент продає товар кінцевому покупцю, отримуючи при цьому свою винагороду. Після цього гроші з прибутком повертаються до офшорної компанії.

Амортизаційна політика формується на законодавчому рівні і передбачає альтернативні варіанти повернення коштів, вкладених у придбання основних засобів. Для олійно-жирових підприємств характерне використання рівномірної системи нарахування амортизації, що забезпечує повернення щороку однакових частин від вартості основних засобів.

Вплив важелю стандартизація та сертифікація проявляється у вимогах до якості продукції, простежуваності якості на усіх ділянках ланцюгу від виробника до споживача.

Згідно з вимогами директив ЄС, українська олія, яка експортується, має супроводжуватись санітарним сертифікатом, актом відбору проб, а також протоколом випробувань на вміст мінеральних масел. Сторона

імпортер відбиратиме проби для досліджень, що забезпечує подвійний контроль якості продукції та свідчить про жорсткий подвійний контроль якості та безпеки продукції [4].

На підприємствах-експортерах олійно-жирової продукції впроваджено міжнародні стандарти управління якістю ISO 9001, управління безпекою харчової продукції HASSP (ISO 22000), екологічного менеджменту ISO 14000.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Вважаємо, що економічна стабільність підприємства — це здатність підприємства протидіяти викликам зовнішнього середовища у довгостроковій перспективі з економічною вигодою та фінансовою незалежністю для підприємства за рахунок впровадження концепції сталого розвитку, формування запасу фінансової міцності, виробництва конкурентоспроможної продукції, диверсифікації ринків продажу продукції, стабільності персоналу, стабільності постачання і цін на матеріально-сировинні ресурси, ефективності використання ресурсів.

З метою забезпечення економічної стабільності підприємствам з виробництва олії та олійно-жирової продукції потрібно забезпечити маркетингову, фінансову, соціальну стабільність та економічну безпеку.

Політика ціноутворення, оподаткування, кредитування, страхування разом з митною та амортизаційною політикою впливають на вибір підприємствами методів управління ресурсним забезпеченням, що в кінцевому підсумку обумовлює стан вищезазначених складових економічної стабільності та економічної безпеки підприємства.

Для протистояння викликам зовнішнього середовища олійно-жировим підприємствам потрібно формувати портфель стратегій, що складається з: стратегії посилення позицій на ринках (розвиток спеціалізації у виробництві лляної олії та зростання обсягів виробництва і реалізації); стратегії розширення ринків збуту (орієнтація збуту лляної та соняшникової олії на ринки Індії, Китаю, Ірану, Туреччини, інших країн Європи); стратегії вертикальної зворотної інтеграції (кооперація із сільгоспвиробниками насіння на взаємовигідних умовах, можливо через заснування агропромислових об'єднань); стратегії енергетичної безпеки (забезпечення діяльності підприємства власними енергетичними ресурсами шляхом переробки відходів виробництва); стратегії інноваційного розвитку (виробництво соняшникового лецитину для кондитерської промисловості); стратегії диверсифікації продукції (виробництво олій з інших рослинних культур та їх купажів (гарбузову, кукурудзяну тощо).

Література:

1. Бюджетування агровиробництва 2017 року / О. Маслак // Пропозиція. — 2016. — № 12. — С. 44—46 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://propozitsiya.com/ua/byudzhetuвання-agrovyrобництва-2017>

2. Дмитриев И.А. Оценка экономической стабильности предприятия / И.А. Дмитриев, А.Н. Сологуб // Вестник Харьковский политехнический институт. — 2012. — № 7. — С. 20—29.

3. Основні вимоги законодавства ЄС до безпеки та якості товарів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/Ukraine+-+EU+export-import+helpdesk+/Non-tariff+regulation/Загальні+вимоги+ЄС+до+імпортованих+товарів>

4. Поверляк Т.І. Фінансово-економічна стійкість як складова економічної стабільності підприємств / Т.І. Поверляк // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — 2013. — № 1 (3). — С. 181—186. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdau_2013_1_3_26

5. Сарафонова І.С. Формування механізму регулювання діяльності підприємств на ринку олійно-жирової продукції: дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.04 — економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / І.С. Сарафонова. — Вінниця: МОН України Вінницький національний аграрний університет, 2016. — 236 с.

6. Інтерв'ю генерального директора асоціації "Укроліяпро" Степана Капшука [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukroilprom.org.ua/?q=node/183>

References:

1. Maslak, O. (2016), "Agricultural production budgeting in 2017", Propozitsiya, [Online], vol. 12, available at: <http://propozitsiya.com/ua/byudzhetuвання-agrovyrобництва-2017> (Accessed 24 July 2017).

2. Dmytryev, Y.A. and Solohub, A.N. (2012), "Estimation of economic stability of the enterprise", Vestnyk Khar'kovskyy polytekhnycheskyj instytut, vol. 1, pp. 20—29.

3. The official site of the Delegation of Ukraine to the European Union and the European Community on Atomic Energy, "The main requirements of the EU legislation for the safety and quality of goods", available at: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/Ukraine+-+EU+export-import+helpdesk+/Non-tariff+regulation/Загальні+вимоги+ЄС+до+імпортованих+товарів> (Accessed 27 July 2017).

4. Poverlyak, T.I. (2013), "Financial and economic stability as a component of economic stability of enterprises", Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky), [Online], vol. 1 (3), pp. 181—186, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdau_2013_1_3_26 (Accessed 25 July 2017).

5. Sarafonova, I.S. (2016), "Formation of a mechanism for regulating the activities of enterprises in the market of oil and fat products", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy and management of enterprises, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine.

6. The official site of Ukroliaprom (2017), "Interview with Stepan Kapshuk, General Director of the Ukroliaprom Association", available at: <http://www.ukroilprom.org.ua/?q=node/183>, (Accessed 26 July 2017).

Стаття надійшла до редакції 27.07.2017 р.